

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра нової та новітньої історії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

д.х.н., проф. Холін Ю.В.

“ _____ ” _____ 2016 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

«Російська еміграція в слов'янських країнах»

для студентів III курсу історичного факультету

спеціальність (напрямок) – 6.020302 історія
спеціалізація – нова та новітня історія
факультет – історичний

2016 / 2017 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою історичного факультету

“ 20 ” вересня 2016 року, протокол № 9

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Йолкін А. І., кандидат історичних наук, доцент.

Програму схвалено на засіданні кафедри нової та новітньої історії

Протокол від “ 31 ” серпня 2016 року № 1

Завідувач кафедри д.і.н., проф. Станчев М. Г.

(підпис) Станчев М. Г.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією історичного факультету

Протокол від “ 9 ” вересня 2016 року № 1

Голова методичної комісії історичного факультету

(підпис) Тумаков О. І.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Російська еміграція у слов'янських країнах в 20-30-ті роки XX століття» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки

освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

напряму: історія

спеціальності: 6.020302 історія

спеціалізація: нова та новітня історія

Предметом є вивчення російської еміграції у слов'янських країнах в 20-30-ті роки XX століття»

Програма навчальної дисципліни складається з двох розділів:

Розділ 1. Правове становище, житлово-побутові умови, працевлаштування мігрантів.

Розділ 2. Культурно-просвітницька праця, громадські організації, ідейні течії серед мігрантів.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

- ✓ **Мета** – Курс «Російська еміграція у слов'янських країнах в 20-30-ті роки XX століття» за свою мету має ознайомлення студентів з трагічною долею 1,5 млн. росіян, котрі після революційних потрясінь та кровопролиття Громадянської війни мешкали за кордоном. Еміграція «першої хвилі» була не просто чисельною та різноманітною за складом та структурою, вона створювала підставу паралельної лінії російського історичного процесу. Складовою частиною російської еміграції були російські утікачі у слов'янських країнах.
- ✓ **Завдання** – завдання навчальної дисципліни полягає у визначенні та аналізі факторів, які впливали на формування та розвиток емігрантського товариства. Звернути увагу на роль державних органів, політичних та громадських емігрантських товариств в житті утікачів.

В результаті вивчення даного курсу студент повинен:

- ✓ **Знати:** основні процеси, які відбувалися у середовищі російських емігрантів в Болгарії, Польщі, Чехословаччині та Югославії (КСХС) у 20-30-і роки XX століття.

- ✓ **Вміти:** самостійно аналізувати джерела (документальні публікації, мемуари, пресу та архівні матеріали), а також літературу щодо вказаної проблеми.
- В результаті засвоєння курсу, вміти використовувати придбані знання щодо написання курсових робіт.

2.Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
Кількість кредитів - 2	Галузь знань 0203 гуманітарні науки	денна форма навчання НОРМАТИВНА	заочна форма навчання НОРМАТИВНА
Модулів - 2	Спеціальність: 6.020302 історія	Рік підготовки	
Індивідуальне науково-дослідне завдання - курсові, дипломні роботи бакалаврів		3-й	5
Загальна кількість годин 72 (32 + 40)		Семестр	
		6-й	9
		Лекції	
		32 год.	20
		Практичні, семінарські	
		НЕМАЄ год.	НЕМАЄ год.
		Самостійна робота	
		Немає 40 год.	Немає год.
		ІНДЗ: курсові - год., дипломні бакалаврів-год.	
		Вид контролю: поточний - контрольна робота, підсумковий - залік д/в / екзамен з/в	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 год. самостійної роботи студентів - 2,5 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр		

3.Програма навчальної дисципліни

Розділ 1. Правове становище, житлово-побутові умови, працевлаштування мігрантів.

Еміграція як всесвітньо-історичне явище. Діаспори катаклізму. Російська еміграція «першої хвилі» як історичний феномен. Роботи з історії «білої» еміграції в 20-30-і роки (В. Белов, Н. Мещеряков, Бобрищев-Пушкін та ін.). Дослідження різних аспектів еміграції в 50-80-і роки (В. В. Комин, Г. Ф. Барихновський, Л. К. Шкаренков та ін.). Початок процесу зміни пріоритетів в наукових дослідженнях. Зарубіжна історіографія (П. Є.

Ковалевський, М. Раєв, Г. Струве). Російська історіографія 90-х років ХХ століття. Створення в Росії центрів з вивчення російської еміграції. Встановлення безпосередніх контактів з еміграцією. З'їзди світітчизників. Вивчення нових проблем: 1.) адаптація емігрантів (Г. Л. Тарле, В. А. Теплицин та ін.); 2) військова еміграція (Ю. К. Кириєнко, Д. В. Мишалов, Е. І. Пивовар та ін.); 3) культурна діяльність еміграції; 4) історія Російської Православної Церкви (за кордоном РПЗ). Вивчення еміграції в окремих країнах і в особливості слов'янських (Болгарія, Польща, Чехословаччина, Югославія), (Є. П. Аксенова, М. Ю. Досталь, А. Н. Гаряінов, Є. П. Серапионова, В. Д. Козлітин, В. І. Косик та ін.). Дослідження проблем російської еміграції в далекому закордонні (Д. Даскалов, Ц. Косева (Болгарія), З. Карпус, А. Южвенко (Польща)), І. Савицький (Чехія), А. Арсенєв, М. Іованович (Сербія).

Джерела з історії еміграції: роботи емігрантів, щоденники, спогади. Документальні публікації на сторінках журналів «Джерело», «Історичний архів», «Батьківщина» та ін. Емігрантська преса. Архівні матеріали, які відображають діяльність російської еміграції (Російський закордонний історичний архів, Архів зовнішньої політики Російської Федерації, Російський державний військовий архів та ін.). Основні напрямки адаптації російських втікачів в Болгарії, Польщі, Чехословаччині, Югославії. Руйнування російської правової традиції після жовтня 1917 року. Кількість та склад російської еміграції в слов'янських країнах. Ліга націй та юридичний статус російських втікачів в слов'янських країнах. Російська еміграція в Югославії як частина місцевого соціуму. Фактори, які визначають політику влади слов'янських країн по відношенню до російських втікачів, житлово-побутові умови, проблема працевлаштування російських втікачів. Ідея армії у вигнанні. Російські військові формування в Болгарії та Югославії. Польська «східна» політика та російська еміграція. Російські солдати та офіцери, інтерновані в табори на території Польщі в 1920-1924 роках. Російська школа за кордоном. Емігрантська система освіти. Начальна школа. Середня школа. Російський вчитель в еміграції.

Розділ 2. Культурно-просвітницька праця, громадські організації, ідейні течії серед мігрантів.

Вищі учбові заклади. Типи вищів. Російські вищі в Чехословаччині. «Російська акція». Прага «російський Оксфорд». Культурно-просвітницька робота російської еміграції. Взаємодії культурних та наукових напрямів еміграції з урядами та громадськістю слов'янських країн в створенні системи вищої освіти та науки закордонної Росії. Російська акція в Чехословаччині.

«Російсько-Чеська Едпота». Преса та збереження компонентів національно-культурної ідентичності втікачів. Основні напрями діяльності. Місія російської еміграції. Бібліотечна справа. Слов'янська бібліотека (Прага). Російський культурно-історичний музей у Празі. (Представлені художники Н. Рерих, І. Рєпін та ін.). Музика. Театр. Дні російської культури. Російський дом. Спеціалізовані заклади, які мають теоретичне та практичне значення. Інститут вивчення Росії. Російський закордонний історичний архів. Економічний кабінет. Феномен «слов'янського контакту» у Польщі. Види організацій: військові, політичні, професійні, релігійні, благодійні, культурно-просвітницькі та спільні болгарсько-російські, чесько-російські, югославсько-російські організації. Загальноросійський земський союз (ЗЗС), Загальноросійський союз міст (ЗСМ), Празький земельно-місцевий союз та соціальна і культурна адаптація втікачів. Російське товариство Червоного Хреста (РТЧХ). Об'єднання російських емігрантських організацій (ОРЕО). Російські суспільні організації у Польщі. Російський комітет з піклування. Російські емігрантські товариства як інститут адаптації в слов'янських країнах. Механізм самовизначення, який спирається на культурну та національну належність. Консолідація та типологія соціальних груп в закордонній Росії. Інституціональні структури емігрантських об'єднань. Загальнополітична діяльність російської еміграції в слов'янських країнах у 20-30-і роки ХХ століття. Політичні течії, які існували серед російських емігрантів: монархічне, демократичне, соціалістичне. Ідейні напрями у середовищі російських емігрантів в Болгарії, Польщі, Чехословаччині та Югославії. Сменовеховці, євразійці, младороси, прибічники «Третьої Росії», активізм. Російський загальновійськовий союз (РЗС), Національно-трудовий союз нового покоління (НТСНП). Емігрантська преса в Болгарії, Польщі, Чехословаччині, Югославії. Кількість емігрантських газет та журналів. Місце та роль емігрантської преси у житті втікачів. Періодичні видання як джерело інформаційного обміну між регіональними товариствами. Преса та збереження компонентів національно-культурної ідентичності. «Галактика Гугенберга». Російська еміграція 20-30-х років ХХ століття як загальносвітовий культурний феномен і одночасно як специфічний фактор російської історії.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Денна форма навчання					
	Усього	У тому числі				
		лекції	практичні	Лаб.	індивідуальні	самостійна робота
Розділ 1. Правове становище, житлово-побутові умови, працевлаштування мігрантів.						
Тема 1. Еміграція як історичне явище.	6	2				4
Тема 2. Історіографія проблеми. Джерела з історії еміграції.	4	2				4
Тема 3. Правове положення емігрантів. Житлово-побутові умови, працевлаштування втікачів.	8	4				4
Тема 4. Російські солдати та офіцери в Болгарії, Польщі та Югославії.	8	4				4
Тема 5. Російська школа у слов'янських країнах.	6	2				4
Розділ 2. Культурно-просвітницька праця, громадські організації, ідейні течії серед мігрантів.						
Тема 6. Російські студенти у слов'янських країнах.	6	2				4
Тема 7. Культурно-просвітницька робота.	8	4				4
Тема 8. Діяльність російських громадських організацій.	8	4				4
Темі 9. Загальнополітична діяльність.	8	4				4
Тема 10. Російська емігрантська преса.	6	2				4
Індивідуальне науково-дослідне завдання						
Усього годин	72	32				40

5. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

Семінарські заняття не передбачені планом

6. Самостійна робота – 40 год.

Прочитати наступні монографії та статті і написати за їх матеріалами реферати:

- Вертинский А. Н. Четверть века без родины. Киев, 1989. – 4год.
- Елкин А. И. Русская школа в Польше (1918-1939 гг.). Вестник ХГУ. Харьков, 1998. № 30. – 4год.
- Елкин А. И. Русская эмигрантская интеллигенция в Польше в 20-30-е годы XX века. Вісник ХНУ, 2008. Харків, 2008. № 40. – 4год.
- Йованович М. Русская эмиграция на Балканах. М., 2005. – 4год.
- Козаитин В. Д. Русская и украинская эмиграция в Югославии. 1919-1945 гг. Харьков, 1996. – 4год.

- Косик В. И. Русские краски на Балканской палитре. Художественное творчество русских на Балканах (конец XIX-нач. XX в.). М., 2010. – 4год.
- Косева Ц. Болгария и русская эмиграция 1920-1950-е годі. М., 2008. – 4год.
- Пивовар Е. И. Российский зарубежный социально-экономический феномен, роль и место в культурно-историческом наследии. М., 2008. – 4год.
- Сабурова Л. Н. Культурно-просветительская деятельность российской эмиграции в Чехословакии. 1920-1930-е гг. М., 2004. – 4год.
- Серапионова Е. П. Русская эмиграция в Чехословацкой республике (20-30-е годы). М., 1995. – 4год.

7. Індивідуальні завдання

Написання курсових, дипломних робіт бакалаврів.

8. Методи навчання

Проблемно-тематичний; аналізу і синтезу; порівняльний; інтерактивний.

9. Методи контролю

письмова робота, підготовка реферату, індивідуальна бесіда.

10. Розподіл балів, що отримують студенти

Поточне тестування і самостійна робота										Підсумковий семестровий контроль	Сума
Розділ 1					Розділ 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10		
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	50	100

Розділ закінчується письмовою контрольною роботою – максимальна кількість балів – 25 (25x2=50)

Критерії оцінювання:

25 балів – надано вичерпну відповідь на питання;

20 балів – надано в основному вірну відповідь на питання;

15 балів – надано частково вірну відповідь на питання;

0 балів – відсутність відповіді на питання.

Підсумковий семестровий контроль = 60 балам

Критерії оцінювання:

50 балів – надано вичерпну відповідь на питання;

40 балів – надано в основному вірну відповідь на питання;

30 балів – надано частково вірну відповідь на питання;

0 балів – відсутність відповіді на питання.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	Для екзамену	Для заліку
90-100	ВІДМІННО	ЗАРАХОВАНО
70-89	ДОБРЕ	
50-69	ЗАДОВІЛЬНО	
1-49	НЕЗАДОВІЛЬНО	НЕ ЗАРАХОВАНО

Приклади варіантів завдань до контрольних робіт.

Розділ 1.

1-й варіант

1. Еміграція як історичне явище.
2. Ліга націй та правове положення російських втікачів
3. Російська армія в Болгарії.

2-й варіант

1. Російська еміграція культурно-історичний феномен.
2. Правове положення російських втікачів у Польщі.
3. Російська армія в Югославії.

3-й варіант

1. Правове положення російських втікачів у Болгарії, Чехословаччині та Югославії.
2. Російські військові формування в таборах на території Польщі (1920-1924 роки).
3. Історіографія російської еміграції у 50-х – кінець 80-х років XX століття.

4-й варіант

1. Джерела з історії російської еміграції (документальні публікації, мемуари).
2. Соціально-побутові умови проживання російських емігрантів (Болгарія, Чехословаччина, КСХС)
3. Польська «східна політика» та російська еміграція.

5-й варіант.

1. Російська історіографія еміграції. 90-і роки XX століття початок XXI століття.
2. Російська школа у Польщі.
3. Вища школа у закордонній Росії.

Розділ 2.

1-й варіант

1. Російські студенти в Чехословаччині.
2. «Сменовеховський рух»
3. Діяльність Російського товариства Червоного хреста в еміграції.

2-й варіант

1. Культурно-просвітницька діяльність російської еміграції. Основні напрями роботи.
2. Євразійці.
3. Російська емігрантська преса у Польщі.

3-й варіант

1. Діяльність чехословацької земської та міської спілки.
2. Прихильники «третьої» Росії у Польщі.
3. Бібліотечна справа в Еміграції.

4-й варіант

1. Російські студенти у Польщі.
2. Младороси.
3. Дні російської культури.

5-й варіант.

1. Російські громадські організації у Польщі.
2. Емігрантський активізм.
3. Музика та театр в еміграції.

Питання до підсумкового семестрового контролю:

1. Еміграція як історичне явище.
2. Соціально-культурний феномен російського зарубіжжя у 20-30-і роки XX ст..
3. Історіографія російської еміграції у 20-30-і роки XX ст..
4. Історіографія російської еміграції у 50-80-і роки XX ст..
5. Проблематика «Росії у вигнанні» в 90-і роки XX ст.. – початок XXI ст..
6. Історіографія російської еміграції у словянських країнах в 90-і роки XX ст.. – початок XXI ст..
7. Джерела з історії російської еміграції (документальні публікації, мемуари, преса).
8. «Архівна революція». Росія № 2, вихід із забуття (90-і роки XX – початок XXI ст..)
9. Ліга націй та правове положення російських втікачів.
10. Правове положення російських втікачів у Польщі.
11. Правове положення російських втікачів у Болгарії, Чехословаччині та Югославії.
12. Соціально-побутові умови проживання російських емігрантів в Болгарії, Чехословаччині, Югославії.
13. Соціально-побутові умови перебування емігрантів у Польщі.
14. Працевлаштування російських емігрантів в Болгарії та Чехословаччині.
15. Проблема зайнятості емігрантів в Югославії.
16. Працевлаштування емігрантів в Польщі.
17. Російська армія в Болгарії.
18. Російська армія в Югославії.
19. Польська «східна політика» та російська еміграція.
20. Російські солдати та офіцери у таборах на території Польщі (1920-1924 рр).
21. Російська школа за кордоном. Різновиди шкіл.
22. Російські школи в Болгарії, Чехословаччині, Югославії.
23. Російська школа в Польщі.
24. Вища школа в Закордонній Росії (Болгарія, Югославія).
25. Російські студенти в Чехословаччині. «Російська акція».
26. Російська емігрантська молодь у вищих навчальних закладах Польщі.
27. Культурно-просвітницька діяльність еміграції. Основні напрямки роботи.
28. Бібліотечна справа в еміграції.
29. Музика та театр в еміграції.
30. Дні російської культури в Закордонній еміграції та поняття ідентичності.
31. Спеціалізовані установи та їх роль в культурно-просвітницькій діяльності.
32. Російські громадські організації та їх види.

33. Діяльність російського товариства Червоного Хреста (РТЧХ) в еміграції.
34. Чехословацька земська та міська спілка та напрями її роботи.
35. Російські громадські організації у Польщі.
36. «Смєновеховський» рух.
37. Ідеологічні та ментальні основи закордонної Росії.
38. Євразійці.
39. Прихильники «третьої» Росії у Польщі.
40. Емігрантський активізм.
41. Емігрантська преса та її вплив на життя втікачів.
42. Російська емігрантська преса у Польщі.
43. Еміграція в 20-30-і роки XX ст.. як основа паралельної лінії російського історичного процесу.
44. Вплив російських емігрантів в слов'янських країнах на формування їх соціума та культурного середовища.
45. Російське зарубіжжя та його вплив на громадян слов'янських країн.
46. Ментальність емігрантського товариства у слов'янських країнах.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Адамович Г. Вклад российской эмиграции в мировую культуру. Париж, 1961.
2. Арцыбашев М. Записки писателя. Выпуск 1. Варшава, 1925.
3. Вертинский А. Н. Четверть века без родины. Киев, 1989.
4. В поисках лучшей доли. Российская эмиграция в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Втор. пол. XIX перв. пол. XX века. М., 2009.
5. Гиппиус-Мережковская З. Дмитрий Мережковский. Париж, 1951.
6. Горяинов А. Н. Русская эмигрантская школа в Болгарии // Педагогика, 1995. №1.
7. Замойски Я. Е. Отношение «белой» русской эмиграции к украинским вопросам // Славяноведение, 1993. №4.
8. Замойски Я. Е. Русская зарубежная православная церковь 1928-1938. По материалам польских заграничных служб // НиН, 1998. №1.
9. Дети русской эмиграции: книга, которую мечтали и не смогли издать изгнанники. М., 1997.
10. Елкин А. И. Российская эмиграция в Польше (1918-1924 гг.) // Вестник ХГУ. Харьков, 1994. №28.
11. Елкин А. И. Антибольшевистская борьба российской эмиграции в Польше (20-30-е гг.). Тоталитаризм и антитоталитарные движения в Болгарии, СССР и других странах Восточной Европы (20-80-е гг. XX века). Харьков, 1995. Т. 2.
12. Елкин А. И. Русская школа в Польше (1918-1939 гг.) // Вестник ХГУ. Харьков, 1998. № 30.
13. Елкин А. И. Русские солдаты и офицеры, интернированные в лагерях в Польше (1920-1924 гг.) // Вестник ХГУ. Харьков, 1999. №31.
14. Елкин А. И. Русские студенты в Польше (20-30 гг. XX в.) // Вестник Международного славянского университета. Харьков, 1999. №2.
15. Елкин А. И. Концепции восстановления российской государственности в среде российской эмиграции в Польше (20-30 гг. XX в.) // Вестник ХГУ. Харьков, 2000. №32.
16. Елкин А. И. Культурно-просветительская деятельность русской эмиграции в Польше (20-30-е гг. XX в.) // Вестник ХНУ. Харьков, 2001. №33.
17. Елкин А. И. Русская эмиграция и Православная Церковь в Польше (20-30 гг. XX в.) // Віра і розум. Харків, 2001. №2.
18. Елкин А. И. Русские казаки в Польше в 20-40-е гг. XX в. // Вісник ХНУ. Харків, 2002. № 34.

19. Йованович М. Русская эмиграция на Балканах. М., 2005.
20. Кадеты и юнкера в белой борьбе. М., 2003.
21. Квакин А. Русская эмиграция... Совершенно не объединенная ничем общим // Источник, 2003. № 5.
22. Козлитин В. Д. Русская и украинская эмиграция в Югославии. 1919-1945 гг. _ Харьков, 1996.
23. Ковалевский П. Е. Зарубежная Россия. История и культурно-просветительская работа русского зарубежья за полвека (1920-1970). Paris, 1971.
24. Косик В. И. Русская молодежь в эмиграции // Славяноведение, 2003. №4.
25. Косик В. И. Русские краски на балканской палитре. Художественное творчество русских на Балканах (конец XIX – нач. XX в.). М., 2010.
26. Косева Ц. Болгария и русская эмиграция. 1920-1950-е годы. М., 2008.
27. Кюсева Ц. Руската емиграцията в България 20-те-50-те години на XX в. София, 2002.
28. Литературная энциклопедия Русского Зарубежья. Писатели Русского Зарубежья. 1918-1940. М., 1997.
29. Матвеев Г. Жертва польского «русифобства» // Родина, 1994. №12.
30. Новиков М. М. Русская научная организация и работа русских естествоиспытателей за границей. _ Прага, 1935.
31. Назаров М. Миссия русской эмиграции. М., 1994.
32. Осовский Е. Г., Левкина В. А. Русская высшая школа и студенчество в эмиграции (20-40-е гг. XX в.) // Педагогика, 1999. № 4.
33. Пивовар Е. И. Российское Зарубежье. Социально-экономический феномен, роль и место в культурно-историческом наследии. М., 2008.
34. Раев М. Россия за рубежом. История культуры российской эмиграции 1919-1939. М., 1994.

Додаткова

1. Российское зарубежье: образование, педагогика, культура (20-50-е гг. XX в.) / Под ред. Е. Г. Осовского. Саранск, 1998.
2. Русев Р. Д. Литературные газеты и журналы русской эмиграции в Болгарии (1921-1943 гг.) // Славяноведение, 2001. №4.
3. Русская армия на чужбине. Галлиполийская эпопея. М., 2003.
4. Русская армия в изгнании. М., 2003.
5. Русские беженцы: Проблемы расселения, возвращения на Родину, урегулирование правового положения (1920-1930-е годы: Сб. документов и материалов) / Сост. З. С. Бочарова. М., 2004.
6. Русская эмиграция в Турции, Юго-Восточной и Центральной Европе 20-х гг. XX в. Учебное пособие. М., 1994.
7. Русская эмиграция в Чехословакии: образование, наука, просвещение // Педагогика, 1995. №3.
8. Русская эмиграция в Югославии. М., 1996.
9. Русское Зарубежье. Золотая книга эмиграции. Энциклопедический биографический словарь. М., 1996.
10. Сабурова Л. Н. Культурно-просветительская деятельность российской эмиграции в Чехословакии. 1920-1930-е гг. М., 2004.
11. Симонова Т. М. Стратегические замыслы начальника польского государства Юзефа Пилсудского. «Прометеизм» во внешней политике Польши в 1919-1923 гг. // ВИЖ, 2001. №11.
12. Серапионова Е. П. Российская эмиграция в Чехословацкой Республике (20-30-е годы). М., 1995.
13. Симонова Т. Поле белых крестов // Родина, 2001. №4

14. Симонова Т. М. «Прометеизм» во внешней политике Польши // НиН, 2002. №4.
15. Струве Г. Русская литература в изгнании. Париж-Москва. М., 1996.
16. Шкаренков Л. К. «Агония» белой эмиграции. М., 1987.
17. Karpus Z. Jency I internowani rosyjscy I ukraińscy w Polsce w latach 1918-1924. - Toruń, 1991.
18. Karpus Z. Wschodni sojusznicy Polski w wojnie 1920 roku. – Toruń, 1999.
19. Mikulicz S. Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej. – W., 1971.
20. Juzwenko A. Polska a “biała” Rosja (od listopada 1918 do kwietnia 1920 r.). – W., 1973.